

»V grško-rimski antiki vidim previdnostno pripravo na edinstveni prihod«: preplet antičnih in krščanskih vrednot v delih Alojza Rebule

*Jadranka Cergol*¹

Izvleček

Prispevek se posveča dvojni dimenziji miselnega sveta Alojza Rebule, ki ga je kot klasični filolog in krščanski mislec gradil na dialogu med antično grško-rimsko filozofijo in krščanskim izročilom. V antičnih naukih je videl previdnostno pripravo na krščansko razodetje ter v njih prepoznaval idejne zasnove temeljnih verskih resnic. Povezoval je pojme, kot so *hybris*, Platonov svet idej in rimska etika, s krščanskimi vsebinami, kot so izvirni greh, nebeško kraljestvo in evangeljska morala. Ta preplet je po njegovem mnenju tvoril temelj evropske humanistične kulture.

Ključne besede: krščanstvo, antika, apologetika, Alojz Rebula, evropska humanistična dediščina

Abstract

The contribution focuses on the dual dimension of Alojz Rebula's intellectual world, which he, as a classical philologist and Christian thinker, built on the dialogue between ancient Greco-Roman philosophy and Christian tradition. He regarded ancient teachings as a providential preparation for Christian revelation and recognized in them the conceptual foundations of essential religious truths. He drew connections between concepts such as *hybris*, Plato's world of ideas, and Roman ethics with Christian themes such as original sin, the Kingdom of Heaven, and Gospel morality. In his view, this synthesis formed the foundation of European humanistic culture.

Key words: Christianity, antiquity, apologetics, Alojz Rebula, European humanistic heritage

¹ Izredna profesorica za področje jezikoslovja in višja znanstvena sodelavka na Fakulteti za humanistične študije Univerze na Primorskem v Kopru. Raziskovalno se ukvarja z antično tradicijo v sodobni družbi, pa tudi s sociolingvističnimi vprašanji jezikovnega in literarnega stikanja v zgornjem Jadranu.

Uvod

Vprašanje razmerja med antično miselnostjo in krščanstvom je bilo aktualno že od samega začetnega razmaha te monoteistične veroizpovedi, ki je vzniknilo v obdobju največjega razcveta Rimskega imperija in v kasnejših stoletjih pomembno zaznamovalo njegove družbene, socialne in politične strukture. Srečanje med antičnim politeizmom in krščanskim monoteizmom je bilo v znanstveni literaturi že večkrat interpretirano z različnih teoretskih in disciplinarnih perspektiv, pri čemer so si bila stališča raziskovalcev pogosto med seboj nasprotujoča. Med pomembnejšimi sodobnimi obravnavami te tematike izstopa delo Sergeja Averinceva *Poetika zgodnjebizantinske literature*, v katerem avtor poglobljeno predstavi prepletanje antične grške književnosti, filozofije in širše kulturne dediščine z vzpenjajočo se krščansko miselnostjo v kontekstu pozne antike in zgodnjebizantinskega obdobja. Averincev ob tem razvija tezo o skupnem kulturnem temelju vzhodne in zahodne Evrope, utemeljenem ravno na sožitju antične in krščanske dediščine. Slovenski prevod obravnavanega dela iz leta 2005 je spodbudil organizacijo mednarodnega znanstvenega simpozija z naslovom *Antika in krščanstvo: spor ali sprava?*, ki je potekal maja 2007 v Ljubljani. Dogodek so pripravili Oddelek za primerjalno književnost in literarno teorijo, Oddelek za klasično filologijo ter Oddelek za filozofijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani v sodelovanju s Kulturno umetniškim društvom Logos, Društvom za antične in humanistične študije Slovenije ter Inštitutom Nove revije. Na simpoziju so sodelovali teologi, filozofi in literarni zgodovinarji, ki so se izbrane tematike lotili z različnih disciplinarnih perspektiv, svoje prispevke pa so kasneje objavili v zborniku z enakim naslovom.

V vprašanje stika med antično in krščanstvo miselnostjo se je poglobljal tudi slovenski pisatelj Alojz Rebula: antični svet s pripadajočo mu klasično kulturno dediščino na eni strani ter krščanska mistična izročila na drugi predstavljajo namreč dve temeljni referenčni točki v njegovem literarnem in intelektualnem opusu. Pričujoči prispevek želi osvetliti ravno ta vidik: analiza se osredotoča na filozofsko in religiozno vizijo kontinuitete med antiko in krščanstvom v delu Alojza Rebule – enega najprodnnejših slovenskih literatov 20. stoletja, po izobrazbi klasičnega filologa in po osebnem prepričanju zavzetega katoličana.

Znanstvena izhodišča

Vprašanje razmerja med antično filozofsko miselnostjo in krščanskim pogledom na svet je postalo predmet razprav že v obdobju pozne antike. Zlasti v času, ki ga zaznamujeta Dioklecijanovo preganjanje kristjanov in Konstantinovo priznanje krščanstva kot uradne religije Rimskega cesarstva, so se med poganskimi misleci in krščanskimi apologeti razvile številne polemike. Ohranjeni viri iz tega obdobja pričajo o intelektualno napetem ozračju, v katerem se je nova religiozna identiteta

oblikovala v dialogu in sporu z obstoječimi filozofskimi tradicijami²: včasih je bilo to sobivanje zaznamovano z napetostjo in izključevanjem, drugič pa z odprtostjo in spoštovanjem. Po eni strani je tako npr. sv. Gregor Palamas v *Triadi*³ zapisal, da sta vse Platonovo znanje in ugled satanovega izvora. Povsem drugačno držo pa zasledimo pri sv. Cirilu Aleksandrijskem, ki je v *Pedagogu*⁴ Platona označil kot božanskega in ga postavil ob bok Mojzesu. To je samo eden od številnih primerov, ki kažejo, da sta krščanstvo in poganska antika v več stoletjih pogosto oblikovala vzporedno pot, pri čemer sta se nemalokrat tudi vsebinsko naslanjala drug na drugega, na začetku v nekoliko bolj nasprotujočih si tonih, kasneje pa v iskanju skupih stičišč.⁵ Eden najbolj markantnih primerov te napetosti je polemika med platonistom Porfirijem iz Tira in krščanskimi apologeti, kot so Laktancij, Evzebij in cesar Konstantin. Ta poljudno oblikovani spopad razkriva, kako je krščanstvo težko oblikovalo svojo identiteto brez teoretične podlage grško-rimske kulture.⁶ Porfirij, znan po svojem vehementnem delu *Contra Christianos*, je napadel krščanstvo kot tuje razumu in cinično označil krščansko vero kot »magično umetnost«; obrambo pred temi napadi lahko najdemo v številnih apologetskih delih Laktancija (*Divinae Institutiones*, *De mortibus persecutorum*) in Evzebija (*Praeparatio evangelica*, *Demonstratio evangelica*), kjer krščanska misleca nista le branila svoje vere, temveč sta jo predstavljala kot sistem, ki presega pogansko kulturo. Laktancij je na primer uporabljal retorične tehnike, da je predstavil kristjane kot civilizacijsko nadrejene poganom, Evzebij pa je v *Praeparatio evangelica* združil zgodovinske in religijske argumente proti poganstvu ter istočasno ohranjal njegovo dostopnost in uporabnost za sodobne krščanske učence. Drugi zgodnji apologet, Meliton Sardski, ki je okoli leta 170 predstavil svojo apologijo cesarju Marku Avreliju, je vzpostavil koncept krščanstva v sozvočju s stoicizmom – sam je navedel uspehe rimskega imperija kot dokaz, da vera v Kristusa koristi celotnemu imperiju.⁷ Raziskave izpostavljajo predvsem njegovo pomembno vlogo pri konstituiranju zgodnjekrščanske identitete v relaciji do poganskih in judovskih tradicij.⁸ Tudi drugi apologeti so sprejeli in razvijali ta pogled na odnos med krščanstvom in pogansko tradicijo; tako je, denimo, Tertulijan šel še dlje, ko je trdil, da so samo kristjani dodelili cesarju njegovo pravo mesto, in sicer drugo mesto takoj za Bogom. Še več: cesar pripada bolj kristjanom kot poganom, ker je bil

² Maver, »The Paganism«, 65.

³ Sv. Gregor Palamas, *Triada*, 1.1.15.

⁴ Sv. Ciril Aleksandrijski, *Pedagog*, 3.15.

⁵ Prim. Grandi, »Atene e Gerusalemme«, 13.

⁶ Schott, *Christianity, Empire, and the Making*.

⁷ Melitos iz Sard v Evzebij, *Zgodovina Cerkve*, 4.26.

⁸ Aasgaard, »Among Jews Gentiles and Christians«, Lieu, *Image and Reality*.

postavljen na svoje mesto od Boga.⁹ To temo je pozneje povzel tudi Orozij, ki je pisal o še dodatnem dokazu, češ da je Avgust doživel tri pomembne mejnike (in sicer: dokončno podjarmljenje Partov na Vzhodu, zaprtje vrat Janusovega templja in sprejetje naziva *Augustus*) ravno na dan 6. januarja leta 29 pred Kr., to je na dan Kristusove epifanije, ko je bil Jezus sprejet kot kralj s strani modrecev z Vzhoda, zato ima po Oroziju ta datum izredno velik pomen.¹⁰

To zgodovinsko teoretično ozadje odpira relevantno intelektualno temo, v kateri so zgodnje krščanske avtoritete morale utemeljiti vsebinsko podlago krščanstva v večplastni kulturni areni rimskega sveta – ne samo skozi teološko razpravo, temveč tudi preko filozofskega, retoričnega in državotvornega narativa. Prav tukaj zaznavamo kontinuiteto miselnega prostora, kjer so morali avtorji, kot sta Ciril Aleksandrijski in Orozij, krščanski pogled umeščati v antične pojme in simbole, da bi bili prepričljivi v kulturnem kontekstu, ki je bil še napol poganski.

Navedenim mislecem in njihovi viziji presečišča med antiko in krščanstvom sledi tudi slovenski pisatelj Alojz Rebula, ki se v svojih esejističnih, romanesknih in dnevniških zapisih pogosto reflektivno opredeljuje do kompleksnega odnosa med obema miselnima svetovoma. Njegovo razmišljanje razkriva občutljivo ravnesje med občudovanjem antične estetske in racionalne dediščine ter zavezanostjo krščanskemu religioznemu horizontu.

Začetni Rebulov pristop do antike in krščanstva

Antični svet in klasična kultura sta, skupaj s krščansko mistiko, globoko zaznamovali tako Rebulov opus kot njegov biografski profil. Svojo zgodnjo fascinacijo nad antiko dokumentira že v mladih srednješolskih letih: »Svet antike me je opil že v mladih letih. [...] Brez dvoma prevzame človeka že sam izrazni čar antičnih pisateljev: majestetičnost latinščine in tista suverena eleganca grščine. Ko sem se poglobljal v antiko, me je prevzemala ta edinstvena genialnost antičnega sveta, predvsem grškega. Še danes sem prepričan, da vsa zahodna civilizacija nosi na sebi pečat svoje grške matice.«¹¹

Analiza Rebulovega zgodnjega opusa pa po drugi strani razkriva, da sta bila oba miselna svetova čisto na začetku njegove pisateljske poti zakrita v ozadju: pisatelj je namreč preživel izrazito eksistencialno krizo, ki je bila, kot sam poudarja, delno pogojena s političnim položajem Slovencev v Italiji, delno pa tudi z osebnimi in bivanjsko-filozofskimi dilemami. V zgodnjih besedilih se namreč kaže stalna prisotnost strahu pred bivanjsko praznino in absurdom, kar bi – ob

⁹ Maver, »The Paganism«, 69.

¹⁰ Orozij, *Historia*, 6.20.

¹¹ Rustja, »Pogovor s pisateljem Rebulo«, 9.

površnem branju – lahko vzbujalo vtis, da gre za avtorskega predstavnika ateističnega pogleda in celo privrženca nihilistične filozofije.

Ta miselna naravnost pride do posebnega izraza v romanu *Senčni ples* (1960), ki predstavlja prelomno delo tako v tematskem kot duhovnem smislu. V njem se namreč prvič pojavi antična miselnost kot možen življenjski orientir. Osrednjo filozofsko vlogo v tem kontekstu prevzame lik profesorja De Martinisa, ki v romaneskni pripovedi uteleša stoiško misel, pri čemer njegova interpretacija posebej poudarja kompleksno razmerje med svobodno voljo in smislom bivanja: »Vidite, v stoični filozofiji, ki svojega občudovanja do nje nisem prikrival niti v razredu, nisem nikoli mogel razumeti tega, da svojemu privrženecu samomora ne prepoveduje.«¹² Etos stoiške drže je posebej izpostavljen tudi v njegovem epitafu: »Pilada De Martinisa ni več. Skušal je biti človek. Ne roditi se: to je beseda vseh besed (Sofokles).«¹³ Te besede literarno podčrtujejo globoko melanholično komponento Rebulovega zgodnjega razmerja do klasične misli in človekove usode. V tem pogledu roman ne odslikava le Kandorjeve eksistencialne razklanosti, temveč implicira tudi Rebulovo osebno duhovno krizo, ki je v literarni transpoziciji dobila razsežnost skorajda filozofskega manifesta. Izhod iz krize išče romaneskni protagonist deloma v stoiški etiki, deloma v ljubezni, a nobena izmed teh možnosti mu ne omogoči celovite transcendence lastne tesnobe. O tem priča tudi zaključno vzdušje romana, ki se konča s pomenljivim simbolom teme. Podobno interpretacijo ponudi Jože Hočevar, ki ugotavlja, da protagonist »niti tega miru ob klasiki ne najde in zato ostaja [...] slejkoprej nepomirjen sam s seboj, zavedajoč se, da je pot do poslednje resnice še vedno odprta.«¹⁴ Takšna napetost med iskanjem smisla in zavestjo o absurdnosti obstoja ima jasno povezavo s širšimi filozofskimi tokovi 20. stoletja, zlasti z eksistencializmom Camusa in Kierkegaarda, ki ju Rebula pogosto omenja v svojih dnevniških zapisih. Camusov *Mit o Siziifu* (1942), ki poudarja človekovo neizogibno soočenje z nesmisлом, obenem pa zavrnitev samomora kot odpovedi življenju, je v dialogu z Rebulovim zgodnjim romaneskno-filozofskim razmišljanjem. Tudi Kierkegaardova koncepcija »skoka« iz obupa, ki je rezultat razuma, v vero, odmeva na Rebulovi kasnejši duhovni poti. Rebulov postopni prehod k religiozni paradigmi se ni zgodil nenadoma, temveč je šlo za postopno, pogosto boleče soočenje z vprašanji vere, dvoma in smisla. Sam je v intervjuju ob svoji osemdesetletnici izjavil: »V nekem smislu sem v nenehni krizi vere od trenutka, odkar sem jo sprejel, se pravi več kot štirideset let.«¹⁵ Ključno obdobje prehoda med eksistencialno dezorientacijo in religiozno orientacijo se odvije

¹² Rebula, *Senčni ples*, 136.

¹³ Prav tam, 321.

¹⁴ Hočevar, *Romaneski lik v slovenski literaturi*, 19.

¹⁵ Rustja, »Intervju z Alojzom Rebulom«, 9.

prav v desetletju po *Senčnem plesu* in pred začetkom pisanja romana *V Sibilinem vetru* (1968), kjer antična kulisa služi kot simbolno ozadje religioznega iskanja.

Ta duhovni preobrat je Katarina Šalamun-Biedrzycka poskušala razložiti v svojem delu *Umetniški vzpon Alojza Rebule*. Avtorica izpostavi, da Rebula v začetku svoje literarne poti uporablja pripovedno tehniko, ki jo opredeljuje kot »neantropocentrično«, in sicer skozi proces alienacije – pisatelj izrisuje literarnega junaka, s katerim pa se ne identificira in s katerim se tudi odtuja od samega sebe. Z njenega vidika ta tehnika krepi literarno avtentičnost.¹⁶ Po zbirki novel *Vinograd rimske cesarice* (1954) sledi postopni premik proti »antropocentrizmu«, zaznamovan s preusmeritvijo k racionalnemu izrazu v delu *Senčni ples*, kjer Rebula preseže tovrstno ekstatično identifikacijo: pojavi se poglobljen osebni dialog, ki ga je interpretirala kot premik k intelektualni – ne zgolj emocionalni – identiteti, zaznamovani z globljim razumevanjem tako antičnega sveta kot krščanskega izročila. Ta proces je močno zaznamovan tudi v Rebulovem biografskem in esej-skodnevniskem delu, v katerih je razvidno, da je prišlo v obdobju sredi šestdesetih let do pomembnih sprememb in do začetka iskanja sinteze dveh ključnih svetov – antičnega in krščanskega. Vendar pa je Rebula jasno razlikoval med intelektualnim in religioznim motivom kreativnega postopka; sam je pravilno opozoril, da je gojil iskateljsko religiozno dimenzijo, ki naj bi bila prezrta v interpretaciji Šalamun Biedrzycke in ki je botrovala njegovemu prehodu iz nacionalnih in vojnih tem k antični poetiki, krščanskemu etosu in iskanju osebne transcendence.¹⁷ Kot sam navaja, ga je »h krščanstvu pritegnilo samo življenje, in sicer ne v svojem intelektualnem, ampak v svojem bivanjskem poteku, v prvi vrsti s trpljenjem: »Ja, h Kristusu sem tako rekoč prišel razbit in krvav.«¹⁸ V istem pogovoru izpostavlja najpomembnejša dogodka, ki sta ključ za razumevanje njegovega duhovnega obrača: misijon na Opčinah in romanje v Lurd. Obe izkušnji sta zaznamovali njegovo kasnejšo literaturo z večjo duhovno poglobljenostjo in vztrajnejšim obračanjem k ontološkim vprašanjem življenja, trpljenja in odrešenja. Temeljno usmeritev, v kateri antična modrost in krščanski nauk tvorita duhovno os dvojine, potrjuje tudi izkušnja v lurškem svetišču: »Tista pirenejska voda, ko da se do danes na meni še ni posušila ...«¹⁹

Rebulova literarna pot se tako od začetnega nihilističnega občutja postopoma vzpostavlja kot duhovno romanje, v katerem se klasična antika in krščanski logos dopolnjujeta v iskanju resnice, smisla in notranjega miru. Takšna sinteza, kot opozarja tudi Claudio Magris, je značilna za pisatelje, ki v klasični izobrazbi ne

¹⁶ Šalamun-Biedrzycka, *Umetniški vzpon Alojza Rebule*, 183.

¹⁷ Cergol, »Percepcija klasičnih grško-rimskih filozofskih kategorij«, 47.

¹⁸ Rustja, »»Intervju z Alojzom Rebulom«, 8.

¹⁹ Prav tam, 8.

vidijo zgolj estetskega ideala, temveč duhovno kontinuiteto z današnjim človekom v njegovem iskanju presežnega.²⁰ Rebula je v antičnem miselnem prostoru našel produktiven »logos«, ki mu je omogočil soočenje z eksistencialnimi krizami, predvsem vprašanjema nič in smrti. Interpretacijo umetniškega vzpona Rebule je osvetlil tudi italijanski kritik Arnaldo Bressan, ki poudarja izkušnjo »Sibilinega sporočila« kot pot k smiselnosti: »...poslušen sporočilu svoje Sibile, jih bo [klasike] obiskal samo zato, da bo lahko podelil smisel svoji usodi. /.../ Skloniti glavo, zadržati dih, ne prepustiti se temačnemu obupu, verjeti v Boga, študirati, se zateči h klasikom in Krasu...«²¹

Raziskave so še nadalje pokazale, da je od *Sibilinega vetra* dalje metaforični in simbolni dialog med antično grško-rimsko kulturo in krščanskim svetom igral osrednjo vlogo pri formiranju Rebulove miselne identitete; prav v tem mediju se izriše njegova dvojna oporna točka v mistično krščanski in antično racionalni filozofiji kot temeljni princip literarne strukture.²²

Prehod v krščanstvo in vloga klasične antike kot estetsko-duhovnega temelja

Prehod Alojza Rebule iz začetne eksistencialne negotovosti v vse bolj oblikovano krščansko in klasično miselno orientacijo ne pomeni zgolj vsebinske spremembe, temveč razkriva temeljni preobrat v razumevanju sveta in človekovega mesta v njem. Pomembna značilnost tega novega ustvarjalnega obdobja je tudi postopna sinteza med krščansko duhovnostjo in klasično antično dediščino, ki jo Rebula razume kot estetsko in idejno izhodišče svoje literature. V tem je blizu konceptu t. i. *krščanskega humanizma*, kakršnega najdemo tudi pri C. S. Lewisu, Paulu Claudelu ali T. S. Eliotu, ki so klasično tradicijo sprejeli kot temeljno pripravo za sprejem transcendence. Rebula svojo pripadnost temu duhovnemu okviru nakazuje posredno – preko literarnih likov, preko motivike in predvsem preko tonalitete, ki vse bolj prehaja iz temne eksistencialnosti v iskateljsko razpoloženje.

Že roman *V Sibilinem vetru* (1968) pomeni pomemben korak v tej smeri. Čeprav se krščanstvo v njem ne pojavlja kot eksplicitna doktrina, roman zaznava občutljiv prehod iz obupa v upanje, iz razuma v skrivnost, iz temačnega v skrivnostno svetlo. Ta proces je Rebulov odgovor na zahodno razsvetljensko in eksistencialistično tradicijo, ki pogosto konča pri agnostičnem ali nihilističnem pogledu. Ravno zoper to se pisatelj postavi z lastnim literarnim iskanjem – ne kot ideolog, temveč kot človek, ki »h Kristusu [...] pride razbit in krvav«,²³ kot

²⁰ Magris, *Il mito asburgico nella letteratura moderna*.

²¹ Bressan, »Rebula ali negibni Sibilin veter«, 25.

²² Cergol, »Percepcija klasičnih grško-rimskih filozofskih kategorij«, Cergol, »Antika in krščanstvo«.

²³ Rustja, »»Intervju z Alojzom Rebulom«, 8.

sam poudari. Če se navežemo na znamenitega francoskega filozofa Gabriela Marcela, ki pravi, da je »vera [...] potrjevanje skrivnosti kot resničnosti, ne kot problema«, potem lahko Rebulovo literaturo poznejšega obdobja razumemo kot mistagogijo – uvedbo v skrivnost, ki ne zahteva razlage, temveč zvestobo.²⁴ Ta pristop se izraža tudi v značilni strukturi njegovih romanov: počasno grajenje atmosfer, notranji monologi, razmisleki o smrti, ljubezni, trpljenju – vse to ni usmerjeno v razreševanje dilem, temveč v njihovo razumevanje znotraj večjega ontološkega okvira. Rebulova povezava z antiko ni akademska, temveč globoko bivanjska. Klasična filozofija – predvsem stoiška in platonška – mu ne pomeni le zgodovinske materije, temveč univerzalno izhodišče za razumevanje človeške situacije. S tem postane jasno, da antična etika v njegovem opusu ne nasprotuje krščanski etiki, temveč jo dopolnjuje kot preddverje vere.

Rebulovo postopno notranje približevanje krščanskemu pogledu na svet poteka torej v dveh stopnjah: najprej kot odmik od nihilizma, nato kot afirmacija transcendence, ki pa se ne izčrpa v dogmatiki, temveč ostaja odprta, refleksivna in dialogična. Ta odprtost se izraža tudi v njegovi pripravljenosti na dvom, kar potrjuje tudi njegova izjava: »V nekem smislu sem v nenehni krizi vere od trenutka, odkar sem jo sprejel.«²⁵ Vera pri Rebuli ni dokončna rešitev, ampak proces – duhovna pot, ki se v marsičem ujema z latinskim pojmom *peregrinatio animae* – romanje duše.

Sinteza antike in krščanstva v romanu *V Sibilinem vetru*

Roman *V Sibilinem vetru* predstavlja prelomnico v Rebulovem ustvarjalnem opusu. Kot pisatelj priznava, je to delo nastajalo kar osem let – v šestdesetih letih, ko je iskal svojo duhovno pot in jo v veliki meri našel v krščanstvu ter antični kulturi. Prizorišče dogajanja v antičnem Rimu po Kristusovem prihodu simbolično ilustrira preplet dveh »svetlih zvezd« njegovega miselnega sveta: krščanstva in antike. Čeprav protagonist Nemezijan v romanu ostaja na videz ateist – njegova vera je, kot sam Rebul razlaga, bolj estetska – je jasno, da se skozi pripoved razvija notranja mešanica krščanskega nauka in antične mistike.²⁶

Rebul je sprva želel roman začeti z molitveno frazo: »V imenu Očeta in Sina in Svetega duha«, kar kaže, da je v času pisanja že dosegel globlje razumevanje krščanskega nauka kot življenjskega vodila: »Roman *V Sibilinem vetru* sem pisal v /.../ doživljajski polnosti verskega odkritja.«²⁷ Vendar se je odločil za bolj nevtralen začetek, da ne bi odvrnil nevernega bralca. A kljub temu ostaja linija prehoda

²⁴ Marcel, *Homo viator*.

²⁵ Rustja, »Intervju z Alojzom Rebulom«, 9.

²⁶ Rebul, *V Sibilinem vetru*, 41, 84, 243.

²⁷ Rebul, *Gorje zelenemu drevesu*, 206.

iz nihilizma v krščansko etiko jasna, še posebej ko Nemezijan izjavi: »‘Popravlil sem svoje nekdanje gledanje: rojstvo v Betlehemu je prekašalo Afroditino.’ In smrt ne prekaša Prometejeve?’« »‘Mogoče.’«²⁸

Čeprav se protagonist Nemezijan sprva predstavi kot ateist, njegovo ravnanje v marsičem odraža načela krščanskega nauka. To se kaže v njegovem zavračanju zunanje slave ter v prizadevanju za pravičnost in dobroto do soljudi. Krščanstvo ga postopoma začne pritegovati, zlasti po spreobrnjenju njegovega gospodarja Furija Apuleja, ki od preganjalcev kristjanov preide med vernike in prejme zakrament svetega krsta. Poseben vpliv na Nemezijana ima lik knjižničarja Endimijana, zaposlenega pri Furiju Apuleju, ki ga avtor opiše kot tistega, ki Nemezijana očara s svojo »milostno ljubeznijo do življenja« in s »toplo naklonjenostjo«.²⁹ Kristjani Nemezijanu postajajo blizu predvsem zaradi svoje delavnosti, mistične naravnosti, odprtosti in gorečnosti, četudi v njem vzbujajo tudi določeno nelagodje, kar se kaže v omembi njihove »žaltave vdanosti«.

Čeprav se Nemezijan izrecno ne opredeljuje kot vernik v dogmatskem smislu, doživlja vero predvsem skozi estetsko izkušnjo. Ob tem pravi:

Saj sem postajal tudi jaz vernik. To je bila vera, ki ji je bila v središču Mnemozine, mati Terpsihore in Uranije, Talije in Polihimnije, svetla roditeljica Muz. Ko sem bral, se mi je zdelo, da slišim njen sprelet v roju krilatih Ur – bral sem Homerja in hipokavst je odmeval od njegovih bitk kakor iz same luči ...³⁰

V romanu *V Sibilinem vetru* se antična miselnost in krščanska mistika prepletata skozi protagonistovo doživljanje sveta. Včasih prevlada ena, drugič druga, vendar obe služita kot temeljni orientacijski točki njegovega etičnega mišljenja. Medtem ko mu krščanski nauk ponuja jasnejše moralne usmeritve, mu antična tradicija omogoča globoko estetsko kontemplacijo. V določenem trenutku se vendarle odloči za premoč krščanskega nauka, kot nakazujejo zgoraj navedene Nemezijanove besede o Afroditem rojstvu in Prometejevi smrti (glej op. 28).

Roman *V Sibilinem vetru* tako predstavlja sintezo Rebulove *Weltanschauung*, saj se v njem neprekinjeno prepletata krščanska in antična dediščina – ne kot nasprotji, temveč kot dopolnjujoča se svetova, ki skupaj oblikujeta tako idejno zasnovo kot dramaturgijo pripovedi.

²⁸ Rebula, *V Sibilinem vetru*, 243.

²⁹ Prav tam, 84.

³⁰ Prav tam, 41.

Nadaljnje iskanje sinteze med antiko in krščanstvom

V številnih intervjujih je Alojz Rebula poudarjal, da je bilo njegovo približevanje krščanstvu postopno. Tudi v njegovem poznejšem literarnem opusu je mogoče zaznati prisotnost eksistencialnih vprašanj, povezanih s smrtjo, ničnostjo in končnostjo. Eno izmed proznih del, ki ilustrira to tematsko usmeritev, je zbirka *Snegovi Edena* (1977), v kateri izstopa novela *Pogled na Helespont*. V tem besedilu je upodobljen trenutek, ko perzijski kralj Kserkses poskuša s svojimi četami zgraditi most čez Helespont. Ob tem dogodku kralja pretrese misel:

»Kaj bo od vsega tega čez sto let? Jaz pa sem videl vse te stotisoče čez sto let: konjenike in pešce in pračarje, vse v vodoravni legi, vse vznak v temi, vse negibne. Tudi ribe v Helespontu takrat ne bodo več iste. Tudi oljke in ciprese na obalah bodo druge. To je pač izmenjava, ki mora biti v stvareh!‘ /.../ ,Naj se tam doli izmenjavajo rodovi rib, kaj me briga, naj se tudi posušijo vse te oljke na obali in naj namesto njih zrastejo druge. Ne prenesem pa, da mora to veljati tudi za človeka, razumeš?«³¹

Rebula v tem odlomku nazorno izriše človeško nemoč pred minevanjem, ki ga zaznamuje ontološki strah pred smrtjo in izničenjem.

Kljub njegovi kasnejši poglobljeni verski izkušnji ostajajo tovrstna vprašanja prisotna v njegovem ustvarjanju. V tem kontekstu umetniški izraz rabi kot sredstvo za osmišljanje bivanja. To potrjujejo tudi njegovi poznejši romani, med njimi *Zeleno izgnanstvo*, v katerem se prepletata krščanska in antična miselnost. Osrednji lik tega romana je tržaški škof Enej Silvij Piccolomini, poznejši papež Pij II., ki izraža globoko navezanost na antično literaturo. Roman vključuje dialoge med Piccolominijem in njegovim tajnikom Tilnom, v katerih se razpravlja o razmerju med grškim in rimskim duhovnim izročilom. Čeprav Enej Silvij grščine ne obvlada, goji do antične kulture izjemno spoštovanje, kar ponazori z afirmacijo rimske kulturne veličine:

»Zakaj ne bi širokosrčno priznali, da tudi rimstvo, pa naj še tako diši po skednju in kasarni, sprega človeški glagol v vsem aktivu in pasivu bivanja?« »Konjugacijo pa mu je dal Grk pa amen, *celsitudo*,« je pribil Tilen.³²

V tem dialogu se razkrije avtorjeva simpatija do lika Tilna, ki izraža nekatere avtorjeve lastne misli. Škof Piccolomini se v nadaljevanju sprašuje, ali je zares presegel poganski pogled na svet, oziroma ali »v njegovi krvi še naprej plamti

³¹ Rebula, *Snegovi Edena*, 135.

³² Rebula, *Zeleno izgnanstvo*, 104.

pogan».³³ Gre za vprašanje identitete, ki ostaja odprto in nakazuje avtorjevo lastno razpetost med antičnim in krščanskim nazorom. V *Zelenem izgnanstvu* je torej opazno močno prisotna metaliterarna refleksija o duhovni in etični dediščini antike. Rebula preko svojih likov poudarja, da antika ni le estetski ideal, temveč etični in eksistencialni vzor: »Antika je predvsem iskanje iz kaosa, je iskanje v treznost, je skromnost pred neznanskim pogorjem biti.«³⁴ Avtor tako postavlja v ospredje *sophrosyne*, temeljno antično vrednoto, ki pomeni zmernost, razumnost in spoštljivo sprejemanje človeške omejenosti. Posebno pozornost namenja tudi grški zavrnitvi *hybris* – napuha, ki predstavlja predrznost človeka, da bi presegel svoje meje in postal bogu enak.

Tematika razmerja med antično in krščansko mislijo se nadaljuje tudi v Rebulovem romanu *Četverorečje* (2011). Že v prvem poglavju se protagonist Norbert pogovarja s profesorjem Winckelgardom, nekdanjim učiteljem latinščine in francoščine, ki predstavlja personifikacijo klasične izobrazbe. Winckelgard jasno izraža prepričanje, da je antika trajen vir duha: »Antika zame ni bila muzejska snov. Bila je vir duha za vse čase, danes, sredi objesti razuma, še posebej.«³⁵ Iz tega odlomka je razvidno, da je antična misel za Rebulo neizčrpen vir etičnega in estetskega navdiha, ne le predmet zgodovinskega raziskovanja. Winckelgard celo izpostavi Francijo kot najpomembnejšo dedinjo stare Grčije v smislu estetike in duhovne ustvarjalnosti.

V nadaljevanju romana se Rebula ponovno dotakne razmerja med klasično in krščansko mislijo. Profesor Winckelgard problematizira vprašanje, kako bi se latinski pesnik Horacij odzval na evangelij, če bi se z njim srečal. Izraža dvom, da bi Horacij, znan po ironiji in nagnjenosti k življenjskemu užitkarstvu, sprejel Kristusov resni nauk. Vendar pa hkrati izpostavi Vergilija kot »krščanskega preroka«, kar nakazuje avtorjevo prepričanje o možnosti stika in celo kontinuitete med antičnim in krščanskim etosom.

Zamisel o zbliževanju obeh duhovnih svetov je pri Rebulovi pisavi stalno prisotna. Svoja lastna razmišljanja o veri je predstavil tudi v eseju *Skozi prvo zagrinjalo* (1994), kjer duhovno pot opisuje z metaforo vzpona na Triglav. Priznava, da je bil njegov začetni položaj popolnoma ateističen, a se je skozi dolgo notranjo pot približeval veri, najprej kot Bogu, nato Kristusu in končno Katoliški cerkvi. Ta proces ponazarja kot naporno in pogumno pot preko Severne stene, namenjeno le redkim.

Na podlagi analiziranih literarnih del lahko sklenemo, da predstavljata antika in krščanstvo dva temeljna miselna stebra Rebulovega ustvarjanja. V njegovih

³³ Prav tam.

³⁴ Rebula, *Zeleno izgnanstvo*, 376.

³⁵ Rebula, *Četverorečje*, 103.

delih se pogosto pojavlja vprašanje odnosa med njima, pri čemer antika ni obravnavana le kot kulturno ali estetsko izhodišče, temveč kot vir filozofskih načel, ki so mu služila kot vodilo pri bivanju. Obenem pa Rebula v krščanski veri najde najglobljo os, ki njegovemu iskanju podeli duhovno izpolnitev. Tako ustvarja edinstven literarni prostor, v katerem se klasična modrost prepleta s krščanskim razodetjem, s čimer izrisuje sintezo, ki presega zgodovinsko časovnost in zareže v bistvo človeškega bivanja.

Kršćanstvo kot naravni naslednik antike

Alojz Rebula krščanstvo dojema torej kot naravno nadaljevanje antične duhovne tradicije. Sam je do krščanske misli pogosto prihajal prav skozi duhovno izkušnjo antike, kar ponazori s prisposodobno hoje na goro: vedel je, da se vzpenja na goro antične misli, a šele na vrhu je doumel, da je prišel v krščanstvo.³⁶

V tej povezavi Rebula izpostavlja predvsem stoiško filozofijo kot zgodovinsko najpomembnejši most med poganskim in krščanskim svetom, v njej vidi »uverturo v klasično etiko Govora na gori«. ³⁷ V času moralnega in političnega razkroja Rima so stoiki poosebljali najvišje etične ideale: dolžnost, notranjo svobodo in odpoved samovolji. Tudi literarni kritiki, kot so Gantar, Kozmus in Žagar,³⁸ prepoznavajo v Rebulovih delih avtorjevo osrednje prizadevanje, da bi, po vzoru krščanskih apologetov, pokazal spontano prehajanje antične miselnosti v krščansko etiko, zlasti prek stoiške etike in tragikovega pogleda na usodo.

Med antičnimi misleci je na Rebulo najbolj vplival Platon, ki ga dojema kot preroka krščanske misli. Platonova teorija idej – po kateri svet obstaja v popolni, a človeku nevidni dimenziji – se mu kaže kot filozofska predhodnica krščanskega nauka o Božjem kraljestvu: »Vstajenje torej ni nikakršna podvojitev, ampak poustvaritev v novo nadčloveško izvirnost. Kopija – bleda, umazana, tragična kopija – je le tostranstvo. Ali ni tega doumel že poganski mislec Platon, in to štiristo let pred Kristusom?«³⁹ Tako se Rebula pridružuje patristični tradiciji, npr. Cirilu Aleksandrijskemu, ki je v Platonu videl Kristusovega predhodnika. Njegov uvid o etični veličini Platonove misli se izraža tudi v poudarku, da je »bolje trpeti krivico kot delati zlo«⁴⁰ – misel, ki se po Rebuli ujema s krščanskim naukom. Rebula v tem vidi aposteriorno logiko zgodovine: ker se je krščanstvo časovno razvilo po antiki, ta ni nasprotje, temveč priprava na prihod Razodetja. Tako se

³⁶ Rustja, »Oko ni videlo«.

³⁷ Prav tam, 15.

³⁸ Gantar, »Alojz Rebula: V Sibilinem vetru«; Kozmus, *Rebulova hoja za smislom*; Žagar, *Rimsko-katoliško krščanstvo romanesknih junakov Alojza Rebule*.

³⁹ Rebula, *Previsna leta*, 12.

⁴⁰ Rebula, *Na slovenskem poldnevniku*, 237.

naslanja na patristične mislece – Justina, Laktancija, Tertulijana – in tudi sodobne teologe, kot je Averincev. Antika je bila zanj »propedeutika zgodovine«, ⁴¹ torej previdnostna priprava človeštva na Kristusov prihod. »Kdor verjame, da se je v letu 0 zgodovina usodno prelomila, da je v sredozemski bazen vdrla Praluč v osebi Jezusa iz Nazareta, ta vidi v grško-rimski antiki več kot nepresegljiv vzgon človeškega duha. V njej vidi edinstveno propedeutiko zgodovine: previdnostno pripravo na edinstven Prihod.« ⁴² Zato pa so po Rebulovem pojmovanju zgodovine antični misleci, Homer, Heziod, Platon, Vergilij – tako postali utiralci poti Kristusu.

Posebno mesto med temi predhodniki ima Vergilij, ki ga Rebula dojema skoraj kot starozaveznega preroka. V četrti eklogi vidi najizrazitejši profetizem v vsej predkrščanski literaturi. ⁴³ Sprva interpretirana kot napoved zlate Avgustove dobe, je bila ta pesnitev pozneje pogosto brana kot preroško pričakovanje Kristusovega rojstva. »On je govoril po Homerju, očetu razuma, in po Sofoklu, pripovedniku večnega zakona, in po Platonu, arhitektu nevidnega, po Vergiliju in Marku Avreliju ...« ⁴⁴ V eseju *Padec, zaznan od vseh potresomerov* ⁴⁵ Rebula nadalje raziskuje »adventna razpoloženja« v grški in rimski literaturi: pravičnost pri Heziodu, zrenje v nadčutno pri Platonu, občutek za tragičnost in grešnost pri dramatikih. Vse te motive dojema kot semenske oblike evangelija, ki pričajo, da je Bog deloval tudi pred inkarnacijo: »Za kristjana ne more biti dvoma, kam so se stekale vse dotedanje reke zgodovine. Za koga je dotlej delal teološki genij Izraela, miselni genij Helade in državniški genij Rima. [...] Kristjan bo rekel s Péguyem: Tudi konji Aleksandra Velikega so peketal v Njegov prihod.« ⁴⁶

Zaključek

Rebulovo pojmovanje stika med antičnim filozofskim svetom in krščanstvom temelji na izročilu krščanskih apologetov in se zato včasih zdi, da je anahronistično, saj pisatelj trdi, da je bila antika načrtna priprava na Kristusov prihod. Takšna interpretacija je mogoča le z vidika kristjana, ki veruje v božji odrešenijski načrt. Po Rebulovem mnenju – pa tudi po mnenju zgodnjih krščanskih apologetov – je Bog zgodovinski tok usmerjal proti prihodu svojega Sina in v ta namen deloval že prek nekaterih izbranih grških in rimskih mislecev. V njihovih delih naj bi bil tako že zaznaven božji navdih, ki je pripravljajl antičnega človeka na sprejem evangelija.

⁴¹ Gantar, »Alojz Rebula, V Sibilinem vetru«, 10.

⁴² Prav tam.

⁴³ Rebula, *Gorje zelenemu drevesu*, 206.

⁴⁴ Rebula, *Previsna leta*, 118.

⁴⁵ Rebula, *Skozi prvo zagrinjalo*.

⁴⁶ Prav tam, 159.

Grška kultura je tako po Rebuli na več ravneh – predvsem etični – delovala kot propedeutika krščanstva. Kristusov nauk, zlasti njegova etika ljubezni do bližnjega, se po Rebulovem prepričanju vsebinsko prepleta z idealom *kalokagathije* v grški misli ter rimskim iskanjem resnice, dobrote in lepote (*verum–bonum–pulchrum*). A čeprav je antika znala vzpostaviti visoke moralne standarde in občutek za red, ni poznala odgovora na temeljno eksistencialno vprašanje: *čemu življenje?* Grški tragiki so se pogosto zatekali v misel, da bi bilo bolje, če se človek sploh ne bi rodil – kar po Rebuli pomeni, da je antika kljub vsemu ostajala brez odgovora na problem smisla in smrti.

Smisel življenja po Rebulovem prepričanju v polnosti ponuja šele krščanstvo. Kristusov prihod je človekovemu obstoju dal dokončno usmeritev: biti dober, ljubiti druge in s tem doseči nebeško kraljestvo – cilj, ki presega minljivost in absurdnost zemeljskega bivanja. V tej luči tudi Rebulova lastna življenjska pot – tako literarna kot duhovna – najde svoj smisel v Kristusu kot Odrešeniku.

Zato Rebula vidi v antični kulturi in krščanskem razodetju popoln in smiseln spoj, ki človeku ponuja odgovore na najgloblje bivanjske dileme. V antičnih mislecih prepozna nezavedne preroke Kristusovega prihoda, ki so – čeprav še v iskanju – tlakovali pot razodetju. Po njegovem prepričanju so tako miselni genij Helade, teološki genij Izraela in državniški genij Rima sodelovali v pripravi na dogodek, ki je prelomil zgodovino: utelešenje Božje besede.

Rebulovo pojmovanje krščanstva kot naravnega nasledka antike temelji na globokem prepričanju, da je v antiki – zlasti v grški filozofiji in rimski etiki – delovala Božja previdnost. Antični svet je dosegel višek duhovnega razvoja ravno v času, ko je nastopil Kristusov prihod, česar Rebula ne razume kot naključje, temveč kot božji načrt. Antika brez krščanstva ostaja nepopolna, krščanstvo brez antike pa odmaknjeno od človekove zgodovinske izkušnje. V obzorju Rebulove misli gre tako za sintezo duha, ki presega historični prelom in ustvarja neprekinjeno verigo duhovnega zorenja človeka.

Bibliografija

Alojz Rebula

- Vinograd rimske cesarice*. Trst: Obzorja, 1954.
Senčni ples. Ljubljana: Slovenska matica, 1960.
V Sibilinem vetru. Ljubljana: Slovenska matica, 1968.
Gorje zelenemu drevesu. Maribor: Obzorja, 1971.
Snegovi Edena. Koper: Lipa, 1977.
Zeleno izgnanstvo. Ljubljana: Slovenska matica, 1981.
Na slovenskem poldnevniku. Maribor: Obzorja, 1991.
Skozi prvo zagrinjalo. Celje: Mohorjeva družba, 1994.
Previsna leta. Trst: Mladika, 1996.
Četverorečje. Celje: Mohorjeva družba, 2011.

- Aasgaard, Reider. »Among Jews Gentiles and Christinas: Christian identity in Melito od Sardis.« V: *Religious Rivalries and the Struggle for Success in Sardis and Smyrna. Studies in 2004 Christianity and Judaism/Études sur le christianisme et le judaïsme*, 16. *Christianity and Judaism/Études sur le christianisme et le judaïsme*, ur. Richard S. Ascough, 156–174. Waterloo: Wilfris Laurier University Press, 2000.
- Armstrong, Arthur Hilary. *Christianity, Philosophy and the Ancient World*. Aldershot: Variorum, 1999.
- Averincev, Sergej. *Poetika zgodnjebizantinske literature*. Ljubljana: Kud Logos, 2005.
- Bressan, Arnaldo. »Rebula ali negibni Sibilin veter«. V: *Pustolovščina besede*, ur. Arnaldo Bressan, 108–135, Trst – Koper: ZTT – Založba Lipa, 1985.
- Camus, Albert. *Le Mythe de Sisyphe*. Pariz: Gallimard, 1942.
- Cergol, Jadranka. »Percepcija klasičnih grško-rimskih filozofskih kategorij v delih slovenskega pisatelja Alojza Rebule«. *Jezik in slovstvo*, 51, 6 (2006): 67–79.
- Cergol, Jadranka. »Antika in krščanstvo: miselna paradigma Alojza Rebule«. *Annales: anali za istrske in mediteranske študije*, 21, 2 (2011): 379–388.
- Gantar, Kajetan. »Alojz Rebula: V Sibilinem vetru«. *Živa antika*, 43, 4 (1969): 10.
- Grandi, Giovanni. »Atene e Gerusalemme: vie del dialogo«. V: *Antika in krščanstvo: spor ali sprava? = Antiquity and christianity conflict or conciliation?*, ur. Vid Snoj, 13–27. Ljubljana: Oddelek za primerjalno književnost in literarno teorijo, Oddelek za klasično filologijo, Oddelek za filozofijo – KUD Logos, Društvo za antične in humanistične študije Slovenije – Inštitut Nove revije, 2007.
- Hočevar, Jože. *Romaneski lik v slovenski literaturi*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1969.
- Kač, Milica. »Antiquity and Christianity in the Slovenian Writer Alojz Rebula«. V: *Antika in krščanstvo: spor ali sprava? = Antiquity and christianity conflict or conciliation?*, ur. Vid Snoj, 203–211. Ljubljana: Oddelek za primerjalno književnost in literarno teorijo, Oddelek za klasično filologijo, Oddelek za filozofijo – KUD Logos, Društvo za antične in humanistične študije Slovenije – Inštitut Nove revije, 2007.
- Kovač, Edvard. »Krščanski paradoks v meditacijah Alojza Rebule«. V: *Skozi prvo zagrinjalo*, ur. Alojz Rebula. Celje: Mohorjeva družba, 25–34, 1994.
- Kozmus, Roman. *Rebulova hoja za smislom: teološke kreposti vere, upanja in ljubezni v delih Alojza Rebule: doktorska disertacija*. Ljubljana: Teološka fakulteta, 2003.

- Marcel, Gabriel Honoré. *Homo viator. Prolegomenes a une metaphysique de l'esperance*. Paris: Aubier, 1954.
- Lieu, Judith Margaret. *Image and Reality: the Jews in the World of the Christians in the Second Century*. Edinburgh: T. & T. Clark, 1996.
- Magris, Claudio. *Il mito absburgico nella letteratura moderna*. Torino: Einaudi, 1983.
- Maver, Aleš. »The Paganism of Latin Christian Historical Apologetics«. V: *Antika in krščanstvo: spor ali sprava? = Antiquity and christianity conflict or conciliation?*, ur. Vid Snoj, 65–75. Ljubljana: Oddelek za primerjalno književnost in literarno teorijo, Oddelek za klasično filologijo, Oddelek za filozofijo – KUD Logos, Društvo za antične in humanistične študije Slovenije – Inštitut Nove revije, 2007.
- Rustja, Božo. Pogovor s pisateljem Rebulo. *Ognjišče* 7 (1971): 9.
- Rustja, Božo. »Oko ni videlo ... (pogovor s profesorjem Alojzom Rebulo)«. *Celovški Zvon* 7 (1989): 57.
- Rustja, Božo. »Intervju z Alojzom Rebulo.« *Ognjišče* 5 (2004): 10–12.
- Schott, Jeremy M. *Christianity, Empire, and the Making of Religion in Late Antiquity*. Pennsylvania: University of Pennsylvania Press, 2008.
- Snoj, Vid. *Antika in krščanstvo: spor ali sprava? = Antiquity and christianity conflict or conciliation?* Ljubljana: Oddelek za primerjalno književnost in literarno teorijo, Oddelek za klasično filologijo, Oddelek za filozofijo – KUD Logos, Društvo za antične in humanistične študije Slovenije – Inštitut Nove revije, 2008.
- Šalamun-Biedrzycka, Katarina. *Umetniški vzpon Alojza Rebule*. Koper: Založba Lipa, 1995.
- Žagar, Tomaž. *Rimokatoliško krščanstvo romaneskih junakov Alojza Rebule: diplomsko delo*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, 2008.

Povzetek

Izhajajoč iz branja odlomkov nekaterih prvih krščanskih apologetov, ki so že v prvih stoletjih po Kristusu iskali korenine krščanske misli tudi v klasičnih grško-rimskih filozofskih tokovih, želi prispevek osvetliti to dvojno, a hkrati zelo povezano, dimenzijo Rebulovega miselnega sveta. Slovenski pisatelj, esejist in dramatik, po poklicu klasični filolog ter občudovalec tako antične kot krščanske dediščine, je namreč svoja razmišljanja utemeljeval ravno na plodnem dialogu med tema dvema kulturnima obzorjema. Čeprav bi se lahko na prvi pogled zdelo med seboj nasprotujoča ali celo nezdružljiva, ju je Rebula v svojih delih in mislih razumel kot notranje skladna svetova, ki se dopolnjujeta in skupaj tvorita bogato izhodišče za razumevanje človekove usode, svobode in odgovornosti. V luči božjega odrešenjskega načrta je antiko pojmoval kot previdnostno pripravo na Kristusov prihod, kot nekakšno zgodovinsko uvodno poglavje, ki človekovo misel postopoma pripravlja na polnost razodetja. Po njegovem prepričanju so v nekaterih temeljnih idejah antične filozofije že navzoča semena krščanskega nauka: grški pojem hybrisa povezuje z naukom o izvirnem grehu, Platonovo učenje o svetu idej z nebeškim kraljestvom, rimske moralne vrline pa s temelji krščanske etike. Preplet teh dveh miselnih virov pa po Rebulovem mnenju ni le zgodovinski kuriozum, temveč predstavlja tudi idejno podlago za razvoj evropske humanistične kulture, ki združuje vero, razum in ljubezen do resnice.